

Ostravská univerzita, Přírodovědecká fakulta
Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

***Realizace nového cíle
geografického a kartografického vzdělávání -
výchova k evropanství a evropské dimenzi
v České republice v letech 1992 - 2000***

Doc. RNDr. Arnošt Wahla, CSc.

Ostrava, březen 2000

OBSAH

1. ÚVOD

2. PODNĚTY PRO GEOGRAFICKÉ VZĚLÁVÁNÍ

- 2.1 Podněty mezinárodních organizací**
- 2.2 Podněty Mezinárodní geografické unie**
- 2.3 Podněty politické**
- 2.4 Podněty ekonomické**
- 2.5 Podněty technické**
- 2.6 Podnět slovenský – nitranský**

3. EVROPANSTVÍ A EVROPSKÁ DIMENZE

- 3.1 Evropanství**
- 3.2 Evropská dimenze**

4. REAKCE GEOGRAFŮ NA NOVÝ CÍL GEOGRAFICKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ

- 4.1 Reakce geografů zemí Evropské unie**
- 4.2 Reakce geografů ČR**

5. PŘEDPOKLADY REALIZACE VNĚJŠÍCH EVROPSKÝCH PODNĚTŮ VE VYSOKOŠKOLSKÉ PROFESNÍ PŘÍPRAVĚ GEOGRAFŮ A UČITELŮ GEOGRAFIE

6. PŘEDPOKLADY REALIZACE VNĚJŠÍCH EVROPSKÝCH PODNĚTŮ V GEOGRAFICKÉM VZDĚLÁVÁNÍ NA ZÁKLADNÍCH A STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH

7. ZÁVEŘ

Literatura autora

Přílohy

1. ÚVOD

Geografické a kartografické vzdělávání je obecnou světovou realitou . V průběhu tohoto vzdělávání jsou žáci seznamováni s elementárními poznatky o planetě Zemi o fyzickogeografické a socioekonomické sféře. Obsah základního geografického a kartografického vzdělávání je v podstatě stabilizován (liší se např. důrazem na obsah a rozsah regionální geografie). Nezpochybnitelná je pozice regionální geografie země (státu) v níž žák žije . Poměrně stabilizované je učivo fyzickogeografické sféry. Naopak nejméně stabilizované je učivo politické a regionální geografie, které je ovlivňováno často rozsáhlými změnami (dokumentováno to bývá na politických mapách světa či kontinentů).

Didaktika geografie musí nevyhnutelně reagovat na vnější podněty a realitu . Dynamika souboru změn a podnětů (v literatuře se objevil pojem „ smršť změn „), kterého jsme byli svědky v 90. letech vyžadovala od didaktiky geografie pružnou reakci – registrovat a zvládat přicházející podněty a změny a transformovat je do profesní přípravy geografů a učitelů geografie a do vzdělávacích programů základních a středních škol.

Realizace požadavku Evropské unie **výchovy k evropanství a evropské dimenze v geografickém a kartografickém vzdělávání** se stala jedním z nových úkolů didaktiky geografie zemí EU a následně zcela přirozeně 11 zemí Evropy usilujících o přijetí do EU.

Předložená práce ve stručnosti charakterizuje podněty, které ovlivňují geografickou a kartografickou přípravu a reakci didaktiky geografie na ně a předpoklady jejich realizace v profesní přípravě geografů a učitelů geografie a v podmínkách základního a středního školství v České republice.

2. PODNĚTY PRO GEOGRAFICKÉ VZDĚLÁVÁNÍ

Národní vysokoškolské geografie a národní vzdělávací soustavy, ve kterých je zahrnuto geografické a kartografické vzdělávání jsou určitým způsobem trvale ovlivňovány řadou vnějších podnětů. Tyto podněty přicházejí od mezinárodních organizací, od vědeckých institucí, mohou však mít i podobu politickou, ekonomickou a v době pronikavého rozvoje informačních a komunikačních technologií i podobu technologickou.

2.1 Podněty mezinárodních organizací

Neobyčejně významné pro vysokoškolskou geografii jsou podněty ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ, připomeňme např. dokumenty ze celosvětových shromáždění (Rio de Janeiro 1992, Kodaň 1993, Istanbul 1996), z vyhlášených dekad, roků, týdnů dnů (např. Den Země) a projektů.

UNESCO v oblasti vzdělávání, vědy a kultury vyvíjí mimořádné celosvětové aktivity (např. Světová konference Vzdělávání pro všechny, 1993, Projekt 2000 – vzdělávání pro všechny z roku 1995, konference o vědě v Budapešti a Deklarace o vědě a využití vědeckých poznatků, 1999).

OECD je v oblasti vzdělávání rovněž velmi aktivní (vysíláním expertů, vydáváním statistických a syntetických publikací z oblasti vzdělávacích soustav s poučením pro geography o srovnatelném geografickém vzdělávání v členských zemích OECD.

Evropská unie (EU) z rozsáhlých aktivit této evropské organizace má pro geografické a kartografické vzdělávání nejaktuálnější význam:

- článek 126 Smlouvy o EU (Maastricht, 1992), následně článek 149 v kapitole 3 Amsterodamské smlouvy (platnost od 1.5.1999) ukládající rozvoj **evropské dimenze** ve vzdělávání, podporu mobility studentů a učitelů, spolupráce mezi vzdělávacími zařízeními a rozvoj výměny informací a zkušeností týkajících se otázek společných vzdělávacím systémům členských států;
- Zelená kniha **Evropská dimenze ve vzdělávání** (1993)

2.2 Podněty Mezinárodní geografické unie

Tato profesní mezinárodní geografická organizace sehraává pro geografii i pro geografické vzdělávání mimořádně závažnou roli. Z aktivit této organizace uvedu za poslední desetiletí pouze dvě následující aktivity, vážící se ke geografickému vzdělávání, včetně evropské dimenze:

- podnět obecně světový –
- tj. vyhlášení **Mezinárodní charty geografického vzdělávání** (Washington, 1992),
- podnět kontinentální - evropský – realizace **evropské dimenze** v geografickém vzdělávání **jako nový cíl geografického vzdělávání** (závěrečný dokument z MGK v Haagu, 1996)

2.3 Podněty politické

Tato kategorie podnětů má v geografii, zvláště v regionální a politické geografii trvalý dopad na obsah a rozsah geografického vzdělávání od vysokých škol po školy základní. (Tuto skutečnost česká školská geografie dokumentuje na změnách výuky geografie za posledních osm generací vzdělávaných osob, za nichž se politická a administrativní struktura měnila (počínaje Císařstvím rakouským až po vznik ČR v roce 1993). Devadesátá léta tohoto století přinesla do regionální a politické geografie nejrozsáhlejší proměny, se kterými se školská geografie a česká didaktika geografie dokázala vyrovnat (připomeňme rozpad socialistické soustavy, zánik SSSR, problematiku 28 transformujících se zemí Evropy a Asie, rozpad Československa, sjednocení Německa, postupující transformace v posttotalitních zemích, postupující integrace a zvláště **integrace v Evropě, rozšiřování Evropské unie** apod.

Poznámka : *na měnící se Evropu a změny v geografickém vzdělávání jsem na výzvu prof. Gino de Vecchii z Říma reagoval již v roce 1991 statí Europe in relation to the teaching of geography in Czechoslovakia, Řím, 1991.* (Libera Università, Serie Didactica, Roma, s.107 – 133)

2.4 Podněty ekonomické

Socioekonomická geografie, která trvale a aktuálně registruje probíhající prostorové ekonomické procesy na regionální, státní, kontinentální i globální úrovni reaguje ve vysokoškolské geografii na nové skutečnosti. Do vysokoškolské geografie byla zařazena např. ekonomická integrace, ekonomická transformace, procesy globalizace, aktivity národních společností na území ČR a Evropy, ekonomická migrace, nezaměstnanost, měnící se struktura odvětví národního hospodářství apod.

2.5 Podněty technické

Od poloviny devadesátých let české vysokoškolská geografie rutinně využívá moderní multimediální technologie. Tento technický podnět zvládla mladá nastupující generace vysokoškolských geografů a naprostá většina starších vysokoškolských učitelů. Tyto nové technologie slouží nejen pedagogům, ale jsou postupně využívány a zařazovány do výuky. V profesní přípravě geografů jsou poměrně rozsáhle vyučovány informační technologie, databáze a u většinu studujících i geografické informační systémy. V profesní přípravě učitelů geografie se didaktika geografie zasloužila o seznamování nových multimediálních zdrojů geografických informací a o možnostech jejich využití ve vzdělávacím procesu. Našemu evropskému tématu dominovaly multimediální encyklopedie, CD ROMy Evropa, Evropané.

Ohlasy na tyto podněty lze dokumentovat :

- ve studijních programech geografických kateder vysokých škol ČR,
- v aktivitách České geografické společnosti a zvláště její Sekce geografického vzdělávání,
- v aktivitách kateder geografie (nové učební texty pro výuku)
- v geografickém tisku (Geografie , Geografický obzor) apod.

2.6 Impuls slovenský – nitranský

Organizátoři vědecké konference MEDACTY '95 na Vysoké škole pedagogické v Nitře nazvané TECHNOLÓGIE VZDELAVANIA TRETIEHO TISICIROČIA přišli s novou myšlenkou - **Europska dimenzia vo výchove a vzdelávaní mládeže pre nasledujúce tisícročie**. Zjednání této sekce byl sestaven Zborník č. 5 (340 s. !), v němž jsou publikovány příspěvky referujících na téma **Evropská dimenze ve školách** a **Evropská dimenze v dokumentech**. Pro přítomné geografů byla tato sekce velmi podnětná , což se potvrdilo i v diskusi.

O dva roky později na MEDACTĚ '97, byl v sekci **Europska dimenzia a interkulturálna komunikácia** předenseno sdělení autora : *Předpoklady realizace evropské dimenze v geografickém vzdělávání v České republice*.

3. EVROPANSTVÍ A EVROPSKÁ DIMENZE

3.1 Evropanství

Evropanství je chápáno jako vědomí přináležitosti k nadnárodnímu společenství, v našem případě, společenství lidí, žijících na evropském kontinentě. Společenství je posuzováno z hlediska sociálně kulturní povahy, životního stylu, hodnotové orientace a chování. Vědomí evropanství má svá národní specifika a liší se především silou vztahu k Evropě, ke státu v němž občan žije. Evropanství může občan určitého státu vyjádřit svým postojem : „jsem především Evropanem „ „ „jsem Evropanem „ „ „jsem občanem svého státu a také Evropanem „ „ „ necítím se dosud Evropanem „ „

3.2 Evropská dimenze

Pojem evropská dimenze se stal součástí evropské politiky. Je obsažen v základních dokumentech Unie. Zabývají se jím orgány Evropské unie, např. Výbor pro kulturu, mládež, vzdělávání a studia , orgány Evropského parlamentu, Rada pro kulturní spolupráci a Komise pro vzdělávání Rady Evropy. Tento pojem je na programu konferencí evropských ministrů školství. Evropská dimenze se stala i předmětem výzkumu, např. Mezinárodního úřadu pro vzdělávání, informuje o něm Evropská informační síť vzdělávání - EURYDICE. Evropská dimenze se dostává na pořad jednání asociací, sdružení a organizací, seminářů a konferencí. Organizátoři 13.Kongresu učitelů Evropy stanovili toto vůdčí heslo : Evropa na prahu 21. století – bez vzdělávání žádná sjednocená Evropa. To bylo jen několik příkladů vypovídajících o tom , jakou důležitost orgány EU a země EU přikládají realizaci evropské dimenze ve vzdělávacím procesu.

Evropská dimenze

- a) představuje souhrn poznatků, dovedností,postojů a názorů k objektům, jevům, procesům, systémům, které jsou svázány s evropským kontinentem;
- b) reprezentuje mezinárodní vzdělávací program uplatňovaný ve vzdělávacích soustavách členských zemí EU, v němž rozhodující úlohu zaujímají tyto vyučovací předměty : g e o g r a f i e , občanská výchova , cizí jazyky, historie;
- c) je chápána rovněž jako princip pedagogické práce;
- d) může být chápána jako proces kultivace občanů EU (občanů Evropy) k evropským hodnotám a vedoucí k vytváření a získávání požadovaných občanských kompetencí v těchto oblastech :
 - učení , (např. organizovat svůj učební proces)

- objevování, (např. získávat informace)
- myšlení, (např. chápat kontinuitu minulosti a současnosti)
- komunikace, (např. rozumět a komunikovat více jazyky)
- kooperace, (např. být schopen spolupráce a práce v týmu)
- práce , (např. organizovat svou vlastní práci)
- adaptace (např. využívat informační a komunikační techniky).

Poznámka : *od října 1998 jsou českým školám k dispozici „ kompetence pro Evropu „, v počtu 39.*

Evropská dimenze **se stala integrální součástí vzdělávacích programů zemí Evropské unie.** Tento nový vzdělávací fenomén byl a je řešen teoreticky, koncepčně i prakticky na úrovni :

- vzdělávacích programů vzdělávacích institucí,
- vzdělávacího programu konkrétního vyučovacího předmětu, v našem případě geografie.

Samostatnou složkou řešení a realizace se stala **profesní příprava učitelů** a to jak těch, kteří se na dráhu učitelskou připravují, tak těch, kteří již jsou v praxi. V našem případě jde o profesní přípravu učitelů geografie.

Požadavek na realizaci evropské dimenze vyvolal aktivity didaktiků při formulování nových výchovných a vzdělávacích cílů, např. takto formulovaných:

- otevírání se cizím světům, kulturám a tradicím (geografické vzdělávání v tom plní přiměřenou roli svým vzdělávacím programem),
- výchova k respektu a toleranci vůči druhým,
- respektování odlišným kultur,
- výchova k odmítání rasových a národnostních předsudků (rovněž přirozená šance pro realizaci v geografickém vzdělávání),
- objasňování národní historie, společenských problémů a procesů v mezinárodním kontextu (první část cíle plní učitelé vlastivědy, druhou učitelé geografie),
- vzdělávání pro multikulturní společnost,

Je třeba připomenout rok 1993, kdy byla vydána Zelená kniha o evropské dimenzi, která měla v zemích EU velmi pozitivní ohlas. **Pro 11 evropských zemí, usilujících v současnosti o přijetí do EU, je program realizace evropské dimenze v národních školských soustavách neignorovatelný .**

Česká republika počínaje studijním rokem 1992 / 93 **reagovala** na tuto skutečnost řadou aktivit :

- v oblasti vzdělávací soustavy,
- v tvorbě vzdělávacích programů,
- v profesním vzdělávání.

4. REAKCE GEOGRAFŮ NA NOVÝ CÍL GEOGRAFICKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ

4.1 Reakce geografů zemí Evropské unie

Geografové a učitelé geografie v zemích Evropy se v devadesátých letech výrazně zapojili do procesu realizace evropské dimenze v geografickém vzdělávání. Zvláště geografové zemí Evropské unie reagovali na článek 126 Maastrichtské smlouvy :

- změnami ve vzdělávacích programech vyučovacího předmětu geografie
- změnami v učebnicích geografie
- změnami ve školních geografických atlasech.

Výrazně se prohloubila výměna zkušeností.

Několik příkladů aktivit v oblasti geografie v západní Evropě :

- v roce 1988 byla ustavena Evropská asociace studentů geografie a mladých geografů (EGEA), která si vytyčila za cíl zlepšování styku mladých geografů na evropských univerzitách. V roce 1989 bylo v asociaci zastoupeno 31 evropských univerzit. Ve stejném roce byl zorganizován 1. Kongres a začal být vydáván čtvrtletník EGEA Magazine. Poslední zasedání se konalo minulý rok na PU v Olomouci , další konference bude ve dnech 4. – 6. 4. 2000 opět v Olomouci);
- rakouský institut pro výzkum školních učebnic se v letech 1990 – 1991 zabýval obrazem Evropy ve školních učebnicích, mimořádná pozornost byla věnována rakouským učebnicím geografie a historie;
- v Londýně bylo v roce 1992 vydáno atlasové dílo EUROPE – A THEMATIC ATLAS, který obsahoval oddíly : zaměstnání, finance , politika, mezinárodní vztahy, válka a obrana, prostředí , lidé a kultura;
- německé nakladatelství pedagogické literatury KLETT, které vydává aktuální geografické informace ve zpravodaji TERRA press věnovalo 35 číslo (1992) Evropě;
- ve Velké Británii byla vydána příručka Evropská dimenze ve vyučování geografie (autoři A.CONVEY a Ch. SPEAK, 1992);

- BULLETIN EUROGEO věnoval v roce 1995 sedmé číslo speciálně evropské dimenzi. Bulletin je vydáván v Utrechtu zásluhou Eurogeo sítě Asociace učitelů geografie;
- 28. Mezinárodní geografický kongres v roce 1996 v Haagu zařadil problematiku evropské dimenze do svého programu i do závěrečných dokumentů;
- v letech 1996 – 1999 byl realizován projekt Evropské sítě dalšího vzdělávání pro profesní geografů, který je součástí programu Leonardo a jeho realizátorem je německý svaz aplikované geografie v Bonnu;
- v roce 1993 byla vydána v Londýně Geografie Evropského společenství (J. COLE a F. COLE) a v roce 1997 Geografie Evropské unie (Oxford , autoři stejní);
- zpráva o výzkumu žákovského vnímání Evropy byla zpracována A.CONVERYM (1994)

4.2 Reakce geografů České republiky

Na podněty a výzvy uvedené v předchozí kapitole reagovala Česká republika prakticky bezprostředně a kladně . Byla budována **evropská dokumentační střediska** , **centra evropských studií**, národní a regionální **informační střediska** a pod. V oblasti pedagogické bylo možno rozdělit české aktivity do dvou oblastí : 1. oblast výzkumu, 2. oblast organizační.

Česká geografie , Česká geografická společnost, vysokoškolská geografická pracoviště se na počátku 90. let seznamovala s novým cílem geografického vzdělávání a od studijního roku 1992 / 93 byla evropská dimenze **zařazena do přípravy budoucích učitelů geografie v disciplíně didaktika geografie.**

V letech 1992 – 96 se čeští vysokoškolští geografové měli možnost seznámit :

- s učebnicemi geografie EU (The geography of the European Community, 1993, A Geography of European Integration , 1993),
-
- s databázemi EU , např. EUROSTAT, EUROBAROMETER, EURYDICE , EUDISED,
- s internetovými zdroji informací,

- s českými publikacemi vydanými o EU,
- se závěry 28. Mezinárodního geografického kongresu v Haagu (1996), kde byly rovněž formulovány úkoly v oblasti realizace evropské dimenze v geografickém vzdělávání. V průběhu kongresu se diskutovalo o teoretických a praktických otázkách , např. politické a kulturní vědomí, občanství, tolerance, předsudky, příprava učitelů geografie na realizaci ED v geografickém vzdělávání .

V letech 1997 – 99 organizovala Sekce geografického vzdělávání České geografické společnosti řadu akcí :

- semináře pro učitele geografie v praxi
- národní seminář o evropské dimenzi (Ostravská univerzita , 1997),
- mezinárodní konferenci (Ostravská univerzita, 1998) za účasti geografů ČR, Polska , Slovenska a Slovinska o realizaci evropské dimenze v geografickém vzdělávání. Ostravská iniciativa, aby se v letech 1999 – 2001 uskutečnily další mezinárodní konference geografů těchto zemí se realizuje - v březnu minulého roku se uskutečnila konference v Sosnowci (Polsko) a na březen 2000 se již připravuje 3. konference v Banské Bystrici . (4.konference je stanovena na rok 2001 v Ljublani).

Z národního semináře i z mezinárodních konferencí jsou vydávány sborníky (s rozsáhlým anglickým resumé), ve kterých je reagováno:

- na realizaci evropské dimenze v učivu geografie základních a středních škol,
- na předpoklady realizace evropské dimenze v současných učebnicích geografie a školních geografických atlasech,
- na předpoklady realizace evropské dimenze pomocí pedagogických prostředků .

Několik učitelů geografie vysokých škola a učitelů geografie základních a středních škol se stalo autory učebnic geografie pro základní a střední školy. Vzhledem k rozsáhlé aktivitě nakladatelské bylo pro roce 1989 vydáno přes 85 nových titulů učebnic geografie, mezi nimi i **nové učebnice geografie Evropy**. (Elementární geografické poznatky obsahují i některé učebnice vlastivědy). Nové učebnice geografie Evropy vydala např. nakladatelství

České geografické společnosti (1993), Scientia (1994), Alter (1996). Vydány byly i pracovní sešity : Cestujeme po Evropě (Septima, 1994), Žijeme v Evropě (Nakladatelství ČGS , 1994).

Kartografická produkce, např. školní geografické atlasy světa obsahují rozsáhlý soubor informací o Evropě. Kartografický obraz zemí EU do atlasu zařazen nebyl (7.vydání Atlasu světa Kartografie Praha).Školy však mohou mít k dispozici školní atlas nakladatelství TERRA (1996, 1997) nazvaný Dnešní svět, který pro geografii Evropy poskytuje rozsáhlé informace, např. Integrace Evropy, Milionové aglomerace Evropy, Technopolis v Evropě, Intenzita silniční dopravy v Evropě, Nejdůležitější letoviště a střediska cestovního ruchu – Středomoří a střední Evropa, Emise a poškození lesů v Evropě, Typy evropských krajin.

Obecně lze říci, že kartografická nakladatelství se ve školních geografických atlasech zařazováním map o EU příliš nevěnovala.

5. PŘEDPOKLADY REALIZACE VNĚJŠÍCH EVROPSKÝCH PODNĚTŮ VE VYSOKOŠKOLSKÉ PROFESNÍ PŘÍPRAVĚ GEOGRAFŮ A UČITELŮ GEOGRAFIE

Geografická pracoviště vysokých škol ČR připravují geography v několika specializacích a budoucí učitele geografie . V jejich studijních programech je zastoupeno studium obecné regionální geografie, geografie Evropy, geografie České republiky. U řady oborů je v programu i politická geografie. Mimo to mají některá pracoviště zařazeny další disciplíny, jako např. :

**Geografie EU,
Evropská unie,
Evropský integrační proces,
Evropská integrace.**

Některé univerzity mají vybudována **Evropská informační centra**.

Vysokoškolská výuka poskytuje rozsáhlý prostor pro realizaci geografického vzdělávání, např. těmito tématy : ekonomika zemí EU, ekonomika zemí OECD, migrační procesy v Evropě, věková struktura zemí Evropy, životní úroveň obyvatelstva, vybavenost domácností, spotřeba obyvatelstva , kvalita životního prostředí v Evropě.

Současný stav profesní geografické přípravy

Iniciativy a aktivity orgánů a institucí EU a iniciativy českých geografů a České geografické společnosti se zcela přirozeně promítly i do inovací v profesní geografické přípravě. Geografická pracoviště vysokých škol ČR - Brno – Masarykova univerzita, České Budějovice – Jihočeská univerzita, Liberec – Technická univerzita, Olomouc – Palackého univerzita, Ostrava – Ostravská univerzita, Plzeň – Západočeská univerzita, Praha – Karlova univerzita, Ústí nad Labem – Univerzita J. E. Purkyně připravují geography (fyzické geography, geography se specializací geografie a kartografie , se specializací regionální rozvoj a správa, geografie a geoekologie, ochrana a tvorba krajiny a učitele geografie pro základní a střední školy.

Ve studijních programech kateder geografie jsou uváděny disciplíny orientované na studium evropské problematiky. Tyto disciplíny je možno rozčlenit :

(1) disciplíny v jejichž názvu je Evropa, evropský

- **Geografie cestovního ruchu ČR a v evropských zemích**
- **Urbanizační procesy v Evropě a ve světě**
- **Exkurze z regionální geografie Evropy**
- **Evropská unie a euroregiony**
- **Evropská unie**

(2) geografické disciplíny vztahující se k evropanství , evropské politice

- **Mezinárodní vztahy**
- **Politická geografie**

(3) disciplíny regionální geografie Evropy

- **Regionální geografie světadílů a oceánů, včetně geografie Evropy**
- **Fyzická geografie světadílů a oceánů, včetně fyzické geografie Evropy**
- **Regionální geografie Evropy**

(4) geografické disciplíny vztahující se ke konkrétním zemím (včetně spolkových zemí)

- **Geografie Slovenska, Islandu , Švýcarska**
- **Geografie Bavorska a Saska**

(5) doplňující disciplíny

- **Socioekonomická makroregionalizace**
- **Sociální geografie**
- **Geografie obyvatelstva a sídel**
- **Geografické aspekty národnostních problémů**
- **Kulturní geografie**

Příklad anotací disciplín :

Geografie Evropy v rozsahu 60 hodin

Fyzickogeografické poměry – poloha, geologický vývoj a stavba, klimatické , geomorfologické, hydrogeografické , pedogeografické a biogeografické charakteristiky. Fyzickogeografické územní jednotky. Socioekonomickogeografická charakteristika – obyvatelstvo , osídlení, jazykové a náboženské poměry, odvětvová a prostorová struktura ekonomiky, průmysl,

zemědělství, doprava, zahraniční obchod a cestovní ruch. Charakteristika zemí EU a ESVO . Geografické oblasti Evropy.

Geografie Evropské unie v rozsahu 45 hodin

Historické etapy vývoje EU. Struktura, pravomoci, instituce. Přírodní bohatství zemí EU. Ekonomickogeografická charakteristika zemí EU – obyvatelstvo, osídlení , odvětvová a prostorová struktura. Evropská integrace a problematika životního prostředí. Regionální struktury a regionální rozvoj zemí EU.

Do profesní přípravy geografů jsou zařazovány dokumenty Rady Evropy vztahující se k regionální a přeshraniční spolupráci mezi územními orgány:

- **Evropská rámcová úmluva o přeshraniční spolupráci mezi územními orgány (1980)**
- **Evropská charta regionálního plánování (1984)**
- **Evropská charta místní samosprávy (1985)**
- **Evropská charta měst (1992)**
- **Evropská charta o hraničních a přeshraničních regionech (1995)**

Geografická příprava zahrnuje rovněž informace o přeshraničních orgánech a institucích a o euroregionech, např. o Pracovním společenství evropských pohraničních regionů (AGEG), o euroregionech mezi zeměmi EU, o euroregionech mezi zeměmi EU a nečlenskými zeměmi (v našem případě s Německem a s Rakouskem) a o euroregionech mezi nečlenskými zeměmi EU (na hranicích s Polskem a Slovenskem).

Od EU přicházejí trvale nové aktuální podněty. Rok 2001 vyhlásila EU **Evropským rokem jazyků**, jehož cílem je :

- zvýšit povědomí o bohatosti jazykové různosti v EU,
- upozornit co nejširší okruh veřejnosti na výhody znalosti většího počtu jazyků,
- podpořit celoživotní studium jazyků a nabývání odpovídajících dovedností,
- shromažďovat a šířit informace o výuce a studiu jazyků.

Je obecnou skutečností ,že EU má 11 oficiálních jazyků. V geografii obyvatelstva z toho vyplývá prohlubování výuky jazykových skupin části rodiny indoevropských a uralských (ugrofinských) jazyků, včetně systému písma používaného v Evropě (latinka, azbuka, řecké písmo)

6. PŘEDPOKLADY REALIZACE VNĚJŠÍCH EVROPSKÝCH PODNĚTŮ V GEOGRAFICKÉM VZDĚLÁVÁNÍ NA ZÁKLADNÍCH A STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH

V současné době má české školství tři oficiální vzdělávací programy. Jsou jimi **Obecná a Občanská škola** (1993), program **Základní škola** (1996) a program **Národní škola** (1997). Ve všech je zařazeno geografické vzdělávání počínaje elementárním geografickým vzděláváním ve vyučovacím předmětu vlastivěda.

Do programu výuky v 5.ročníku je zařazeno téma **Žijeme v Evropě**, kde za dobu 14 vyučovacích hodin žáci zvládnou vymezení kontinentu, „ cestování po Evropě „, evropské státy, jejich hlavní města s charakteristikou vybraných oblastí.

Program **Občanská škola** stanovuje geografickému vzdělávání nejméně 5 vyučovacích hodin týdně s tím, že geografie Evropy je zařazena do 7.ročníku. Po absolvování této výuky mají žáci informace o poloze a rozloze Evropy, o hranicích, o přírodních poměrech, o oblastech, vybraných státech a městech. Hluběji se žáci seznamují se střední Evropou.

Program **Základní škola** je nejpropracovanějším programem a ve výuce geografie Evropy formuluje poměrně přesně požadovaný obsah včetně dovedností, z nichž vybereme :

- *popis* zeměpisné polohy a rozlohy, členitosti pobřeží, povrchu, podnebí, rozmístění vodstva, rostlinstva a živočišstva, přírodních zdrojů, obyvatelstva a hlavních hospodářských aktivit v Evropě,
- *objasnění* aktuálního politického a hospodářského rozdělení Evropy,
- *určení* a vyhledávání informací v mapách, např. kulturní oblasti Evropy,
- *charakteristika* nejvýznamnějších států Evropy,
- *zhodnocení* aktuálního stavu životního prostředí v jednotlivých oblastech Evropy a místních rizikových faktorů ovlivňujících životní prostředí,
- *vyhledávání* nejvýznamnějších oblastí cestovního ruchu v Evropě na mapě.

Předmětem výuky je i politická mapa Evropy.

Program **Národní škola** je velmi skoupý pokud se týká geografie a to samozřejmě i ve svých požadavcích na poznávání geografie Evropy.

Geografický obraz Evropy současně doplňuje **historický obraz**. Evropské dějiny prolínají výukou od 6.do 9.ročníku (starověké Řecko a Římská říše, Francká říše, Velká Morava, Svatá říše římská, Velká francouzská revoluce, Evropa v letech 1848 - 73, Rakousko - Uhersko , svět a Evropa ve druhé světové válce).

Vyučovacím předmětem, který doplňuje geografické vzdělávání je občanská nauka. Občanská škola má např. v 1. ročníku téma **Svět a Evropa** (škodlivost mezinárodní izolace, mezinárodní spolupráce, mezinárodní společenství, kolektivní bezpečnost, **NATO**, , **evropanství** jako nový fenomén současné doby).

Geografické vzdělávání je prohlubováno na středních školách prakticky jen na gymnáziích a v obchodních akademiích. **Geografie Evropy** má v učivu geografie na gymnáziu pevné místo (včetně učiva o EU, o evropské integraci). Na obchodních akademiích se uskutečňuje specializovaná geografická příprava zaměřená socioekonomicky a regionálně ekonomicky.

Do programů geografického vzdělávání základních a středních škol jsou zařazována nová témata jako např.:

- **politická mapa Evropy** (1918, 1938, 1988, 1993)
- **Evropa / EU ve světovém společenství**
- **Geografie evropských konfliktů**
- **Národní parky Evropy a lokality** zařazené do Seznamu světového kulturního dědictví
- **kulturní metropole Evropy 2000** (Avignon, Bergen, Bologna , Brusel, Helsinky, Krakov, Praha, Rejkjavik , Santiago de. C.)
- životní úroveň obyvatelstva, vybavenost domácností, spotřeba, měna **euro**, nezaměstnanost, migrace
- milionová města, vybraná města a aglomerace
- **cestovní ruch v Evropě** a země s nejvýznamnějšími atraktivitami a počtem turistů
- nadnárodní společnosti
- **eurometropoly** (mezi zeměmi EU , mezi zeměmi EU a nečlenskou zemí, např. Neise - Nisa - Nisa)

Nová témata využívaná pro realizaci ED v geografickém vzdělávání

Na základních a středních školách

Jedná se např. o :

- **formy přeshraniční spolupráce** (obcí, okresů, krajů, regionů),
- **euroregiony**

Evropské hraniční regiony jsou sdruženy v **Asociaci** (AGEG). ČR je zapojena těmito euroregiony :

Bayerischer Wald - Šumava ,
Euroregion Egrensis,
Erzgebirge - Krušné hory,
Elbe -Labe ,
Neisse - Nisa - Nysa ,
Horní Slezsko – Severní Morava.

Všechny tyto euroregiony se mohou stát obecnou součástí výuky geografie ČR a při uplatnění regionálního principu mají žáci šanci na územích, které jsou součástí těchto euroregionů seznamovat se s konkrétními projevy spolupráce :

- **program Evropa ve světovém hospodářství a politice, role Evropy ve světovém společenství, geografie evropských konfliktů,**
- **Národní parky Evropy,** lokality zařazené do **Seznamu světového kulturního dědictví, kulturní metropole Evropy** (např. v roce 1997 Soluň, v roce 1988 Stockholm, v roce 2000 Praha), **milionová města Evropy,**
- **atraktivita cestovního ruchu** vybraných zemí, **transevropské komunikační sítě.**

Organizační formy při realizaci evropské dimenze

Rovněž organizační formy vyučování vytvářejí předpoklady pro realizaci evropské dimenze . Uvedme si tyto příklady :

- **organizování akcí – Evropský den , Týden Evropy**
- **programy ke Dni Evropy (9.5.), ke Dnům evropského kulturního dědictví (12. a 13. 9.), ke Světovému dni cestovního ruchu (27.9.) ke Světovému dni obyvatelstva (9.10.)**

- organizování **studentských geografických konferencí**
(např. ke Dni Evropy)
- organizování **poznávacích akcí** (zájezdů , exkurzí) do euroregionů, do partnerských měst, do zemí EU , Evropy

7. ZÁVĚR

Geografické vzdělávání v české vzdělávací soustavě **reagovalo** na podněty a výzvy orgánů Evropské unie v oblasti přípravy občanů na život v integrující se Evropě počínaje školním rokem 1992 / 93.

Evropská dimenze má v geografickém vzdělávání **velmi příznivé** podmínky a předpoklady pro její realizaci a stává se **integrální součástí** geografického vzdělávání v České republice.

Geografická pracoviště univerzit České republiky **zařadila** do studijních programů profesní přípravy geografů a učitelů geografie nové „evropské“ geografické disciplíny.

Česká geografie, Česká geografická společnost a vysokoškolská geografická pracoviště v České republice **začala**, počínaje studijním rokem 1992 / 93, naplňovat evropskou dimenzi v profesním geografickém vzdělávání – geografů a učitelů geografie, v duchu politiky EU a v duchu politiky České republiky, která usiluje o splnění podmínek pro přijetí do EU.